

1. Objekt i svenskans historia. En studie av varierande objektsplacering i fornsvenska

Min avhandling, som har titeln "Objekt i svenskans historia. En studie av varierande objektsplacering i fornsvenska", handlar om ordföljdsvariation i svenska. Jag undersöker ordföljdsvariation i fornsvenska, det vill säga den varietet av svenska som talades och skrevs i Sverige under medeltiden, och relaterar den till den nutida svenskan och andra närbesläktade språk.

Ordningen mellan olika satsled, t.ex. verb, objekt, subjekt och satsadverbial, i en sats var på många sätt friare, alltså kunde flyttas runt, i fornsvenska än den är i nutida svenska, men vissa ordföljdsvarianter liknar sådana man finner än idag i svenskan. Andra ordföljdsvarianter liknar emellertid sådana man finner i den nutida tyskan.

I avhandlingen undersöker jag i första hand hur objekt placeras i förhållande till satsadverbial. I andra hand undersöker jag hur objekt placeras i förhållande till subjekt/objekt. Dessa ämnen är av intresse inte enbart därför att de är tämligen outforskade i fornsvenska, utan även därför att fornsvenska, som åtminstone under den äldsta perioden, ca 1225-1300, liknade nutida tyska i flera grammatiska avseenden, tycks likna nutida svenska i två avseenden:

(A) Fornsvenska verkar kunna ha objekt före satsadverbial. Placering av ett objektspronomen före ett satsadverbial, som ibland betecknas "pronomenhopp" därför att man tänker sig att pronomenet har "hoppat" över satsadverbial, förekommer idag endast med obetonade pronomen, t.ex. "honom", i satser med ett verb. I exempel (1) illustreras möjlig och omöjlig ordföljdsvariation med objektspronomen i nutida svenska. * = ogrammatiskt exempel.

- 1 a. Då såg djävulen inte honom
- b. Då såg djävulen honom inte

- c. Vill de inte följa honom
- d. *Vill de honom inte följa

Med fyra exempel, hämtade ur Järteckensboken från 1385 (Jär), Magnus Erikssons landslag från 1350 (MEL) och Kristoffers landslag från 1440 (KrL), i (2) nedan illustrerar jag ordföljdsvariation med objektspronomen i fornsvenska. Lägg märke till att (2b) påminner om pronomenhopp i nutida svenska, och att "han" är objektsform (ackusativ) i exemplen. Exemplet i (2c) och (2d) har OV-ordföljd, dvs. objektet står före verbet, vilket är ogrammatiskt i nutida svenska, se (1c) och (1d) ovan, men grammatiskt i nutida tyska.

- 2 a. tha kände diäfwlen ey han(Jär, s. 7)
- b. Tha kände diafwllen han ey (Jär, s. 58)
'Då kände djävulen inte igen honom'

- c. Vilia þe ei honum fylghia (MEL)
- d. wilia the honom ey fölghia (KrL)
"Vill de inte följa honom"

(B) Fornsvenska verkar också kunna ha objekt före subjekt. Placering av ett objekt före ett subjekt, som ibland betecknas "långt pronomenhopp" därför att man tänker sig att pronomenet inte bara har "hoppat" förbi satsadverbialplatsen utan också förbi ett subjekt, förekommer idag endast med obetonade pronomen i satser med ett verb. I (3) nedan illustreras möjlig och omöjlig varierande inbördes ordning mellan objektspronomen och subjekt i nutida svenska.

- 3 a. Varför förbjöd Gud er att äta av paradiset frukter?
b. Då förbjöd oss Gud att oroa dem.
c. Vill Gud hjälpa oss?
d. *Vill oss Gud hjälpa?

Med tre exempel ur Moseböckerna, dvs. "Pentateuchparafrazen" från ca 1330, i (4) nedan illustreras placering av ett objektspronomen ("oss") före ett subjekt ("gud") i fornsvenska. Lägg märke till att (4b) liknar (3b), dvs. långt pronomenhopp. Ordföljden i (4c) är däremot ogrammatisk i nutida svenska men grammatisk i nutida tyska.

- 4 a. hwi fœrbœdh gudh edhir at æta aff alzkons paradys frukt (s. 123)
'Varför förbjöd gud er att äta av alla paradiset frukter?'
- b. oc fœrbœdh os gud at vroa them (s. 333)
'och då förbjöd oss gud att oroa dem'
- c. vil os gudh hiälpa (s. 310)
'Vill Gud hjälpa oss'

I avhandlingen undersöker jag (1) om fornsvenska har pronomenhopp i likhet med nutida svenska, och (2) hur man bör analysera sådana fornsvenska fall som liknar långt pronomenhopp.

Resultaten visar att fornsvenska har pronomenhopp i likhet med nutida svenska i satser med ett verb, som i (2b) ovan. I sådana satser är det bara pronomen som får stå före satsadverbial i fornsvenska. Denna begränsning gäller än idag. Resultaten visar emellertid också att objekt i fornsvenska kan placeras enligt samma mönster som i nutida tyska i satser med två verb, som i (2d) ovan. I sådana satser är det inte bara pronomen som kan stå före satsadverbial i fornsvenska.

Mina resultat indikerar också att negationens form påverkar objektens placeringsmöjligheter i fornsvenska: "icke" har objekt före sig i betydligt högre utsträckning än "ej", och det finns även skillnader mellan olika stavningsvarianter av "ej". Det som ligger bakom denna begränsning menar jag är att "ej" genom ljudförändring och får då inte stå allra sist i en sats.

Vidare visar resultaten att de fornsvenska fall som liknar långt pronomenhopp är en typ av ordföljdsvariation som man än idag finner nutida tyska. Forskare har visat att den aktuella ordföljdsvariationen i tyska förutsätter OV-ordföljd, dvs. att objekt kan stå före verb, och kasusböjning, dvs. att objektet böjs i olika former. Mina resultat visar att hög eller låg förekomst av fornsvenska fall som liknar långt pronomenhopp korrelerar med hög eller låg förekomst av OV-ordföljd och att möjligheten att placera objekt före subjekt begränsas när kasussystemet reduceras i fornsvenska.

I fornsvenska kan objekt alltså både placeras enligt samma mönster som i nutida svenska och enligt samma mönster som i nutida tyska. Jag menar att detta är möjligt därför att fornsvenska är ett språk som kan ha både OV-ordföljd, som nutida tyska, och VO-ordföljd, som nutida svenska.